

Notes disperses (V)

Albert Jané

Institut d'Estudis Catalans

El terme correlatiu de *no tant* no és *sinó* sinó *com*. Per consegüent, no és admissible una construcció com **Abusava de les begudes alcohòliques, no tant del xampany sinó del conyac*, avui, lamentablement, força habitual. La construcció correcta és *Abusava de les begudes alcohòliques, no tant del xampany com del conyac*. No tan habitual, però igualment inadequat, és l'ús de *ans* com a terme correlatiu de *no tant*: ... *no es troba tant en la literalitat de les declaracions negatives sobre la vida o l'amor que sovintegen en aquets textos, ans en la forma intencionalment crua ...* (Ítaca, 33, p. 94). Observem, i això és ben lícit, la situació del verb entre *no* i *tant*.

Sembla força clar, i dit amb tota la cautela, perquè potser no tothom ho admetria, que no és igual *No va governar fins els darrers anys de la seva vida* i *No va governar fins als darrers anys de la seva vida*. Aquestes dues construccions es podrien parafrasejar de la manera següent: «No fou sinó els darrers anys de la seva vida que va començar a governar» i «Va deixar de governar abans dels darrers anys de la seva vida». Anàlogament, *No van treballar fins el dia set* «El dia set es van posar a treballar» i *No van treballar fins al dia set* «Uns dies abans del dia set ja van plegar».

El verb *fer*, precedit per l'adverbi *ja*, s'usa en una frase que no veiem recollida en cap repertori lexicogràfic: *Amb això ja faig, Amb deu euros ja farem*. És ben clar que vol dir que en tindrem prou. Vet ací un exemple textual: *No, Jep, amb el que jo porto ja farem* (*Cavall Fort*, núm. 14, desembre de 1962, p. 16).

La traducció literal de l'expressió llatina, molt habitual, *hic et nunc* és *aquí i ara*. Però en català es diu *ara i aquí*, i no seria gens encertat de subjectar-se a la literalitat esmentada.

Recordem els versos de la famosa, i bellíssima, poesia popular «El comte l'Arnau»: *Tota sola feu la*

vetlla, / muller lleial? / Tota sola feu la vetlla, / viudeta igual? / No la faig jo tota sola, / comte l'Arnau, / no la faig jo tota sola, / valga'm Déu val. Avui, en lloc de *tota sola* n'hi ha molts que dirien *en solitari*, i serien capaços de justificar la seva preferència adduint que no vol dir ben bé el mateix. No hi ha dubte que la primera solució és molt més genuïna.

I tant! és el contrari de *I ara!* En lloc de *I tant!* ara n'hi ha que diuen *Com no!*, i en lloc de *I ara!* diuen *Què va!*, substitucions que considerem, totes dues, inadmissibles.

L'oració *Quan ho va saber?* té dos valors diferents, que es poden comparar, o homologar, amb els valors respectius de les oracions *Per què no va venir?* i

Perquè no va venir? Si diem *Quan ho va saber?* amb un valor anàleg, i amb la mateixa entonació, que *Per què no va venir?* preguntem en quin moment ho va saber, talment com en l'oració anàloga preguntem per quin motiu no va venir. I si diem la mateixa oració amb

el segon valor, pronunciada amb una altra entonació, preguntem si aquell fet que se'n acaba de reportar va tenir lloc en el moment en què ho va saber, talment com si diem *Perquè no va venir?* preguntem si el fet que no hagués vingut va ser la causa d'allò que se'n acaba d'explicar. La diferència d'entonació no és normalment representable gràficament. Amb el segon valor, és a dir, *Perquè no va venir?*, es caracteritza per una intensitat molt destacada en l'última paraula. Amb el primer valor, que és el més usual, una pronúncia emfàtica podria tenir un reflex gràfic amb una simple coma: *Quan, ho va saber?* i *Per què, no va venir?*

Es poden fer moltes especulacions de caràcter filosòfic sobre ser i tenir. N'hi ha que diuen que val més ser que tenir. Qui sap. El cas és que, molt sovint, no es tracta sinó d'una simple qüestió lingüística, Això és: la diferència entre ser i tenir depèn de l'expressió lingüística consagrada per l'ús en cada llengua.

Es poden fer moltes
especulacions de caràcter
filosòfic sobre ser i tenir.
N'hi ha que diuen que val més
ser que tenir. Qui sap.

En català és més usual *tenir força* que *ser fort*, i, contràriament, és més usual *ser intel·ligent* que no pas *tenir intel·ligència*. Entre *ser molt ric* i *tenir molts diners* sembla que hi ha empat.

No insistirem mai prou en la conveniència de no cedir a la influència del castellà, que ens fa prescindir dels pronoms dits adverbials, *en* i *hi*, i recórrer a altres solucions, com és ara el grup format per una preposició més un pronom fort de tercera persona: **No em dedico a ella* per *No m'hi dedico*. Però també cal dir que no hem d'obeir a la llei del pèndol, i rebutjar sistemàticament aquesta combinació, especialment quan el pronom fort designa una cosa inanimada. Cal tenir en compte, entre altres, els fets següents: a) Els pronoms febles demanen un verb, sense un verb el seu ús no és possible. Si ens demanen de qui parlen, hem de dir *D'ell*, no podem pas dir *En*. b) Hi ha un temps verbal, el participi passat, que no admet el pronom feble. Podem dir *Dedicar-hi* (infinitiu) i *Dedicant-hi* (gerundi), però no **Dedicat-hi*. Hem de dir *Dedicat a ell*, tant si el pronom es refereix a una persona com a una cosa: ... *en cert mots ... la pronunciació d'un altre mot emparentat amb ells ...* (Fabra, 1956, p. 8). c) Els pronoms febles no tenen valor remàtic, no admeten la focalització. Així, no és igual *En parlen* i *Parlen d'ell*. *En parlen* vol dir «No el silenci», o sigui que focalitzem el verb. En canvi, si diem *Parlen d'ell*, focalitzem el complement i, doncs, volem dir «Parlen precisament d'ell, no d'una altra persona».

En principi pot sobtar que al costat de *Ens va ensenyar el llibre que li havien regalat* escrivim *Ens va ensenyar aquell llibre i ens va dir que l'hi havien regalat*, amb *l'hi* en lloc de *li*. L'explicació, tanmateix, és ben clara. En el primer cas, *li* vol dir, simplement, «a ell» (o «a ella»), i el complement directe hi és representat pel terme relatiu *que*. En el segon cas, en canvi, el mot *que* no és un relatiu sinó un terme conjuntiu, que es limita a enllaçar les dues oracions, i el conjunt *l'hi* és la combinació normal de *el*, el pronom acusatiu de tercera persona del singular, i el datiu *li*, esdevingut *hi*, com és normal, en contacte amb un pronom acusatiu. Comparem: *Els vaig ensenyar el llibre que m'havien regalat* i *Els vaig ensenyar aquell llibre i els vaig dir que me l'havien regalat*.

El pronom *hi* no té el mateix valor en dues oracions com *A casa no hi caben* i *A casa no hi estan d'acord*. En la primera, *hi* vol dir «a casa», i en la segona vol dir «en allò de què és qüestió, de què parlem».

En el primer cas podríem parlar de semilexicalització del pronom, que té lloc amb verbs com *ésser* o *cabre* quan el complement que representa apareix situat davant el verb. Si no, diríem *No caben a casa*. Anàlogament, tenim *A casa no hi són mai* però *No són mai a casa*. En el segon cas, *a casa* és una frase adverbial que, com diria la professora Rigau, es tenyeix de subjecte. La paremiologia ens forneix una munió d'exemples d'aquest fet: *A Agullana carden la llana*, *A Alcarràs mengen les sopes amb un cabàs*, *A Cantallops porten esclops*, *A Tarragona manxen, i a Reus enganxen*.

Hi ha mots que tenen més d'un antònim, i n'hi ha que semblen no tenir-ne cap. Així, *morir*, per exemple, en té dos, *néixer* i *viure*; en canvi, no sabríem pas dir quin és l'antònim de *boig*, i la idea s'ha d'expressar d'una manera perifràstica. Podem considerar que *blanc* i *negre* són antònims,

però no és concebible que en puguin tenir mots com *vermell*, *groc*, *verd*, *blau*, etc. El capítol III del llibre bíblic dit *Eclesiastès* (o *Cohèlet*) ens explica que hi ha un temps per a cada cosa, i esmenta tot un seguit, amb l'antònim corresponent: *néixer* i *morir*, *plorar* i *riure*, *callar* i *parlar*, *estimar* i *odiar*, *esquinçar* i *cosir*, etc. Però també diu que hi ha un temps per a abraçar (o d'abraçar), mot clarament desproveït d'antònim. La *Vulgata* ho resol dient *Tempus amplexandi et tempus longe fieri ab amplexibus*. I les nostres versions de la Bíblia ho resolen de la manera següent: *Temps per a abraçar i temps per a allunyar-se de les abraçades* (Fundació Bíblica Catalana), *Temps d'abraçar i temps d'allunyar-se de les abraçades* (Bíblia de Montserrat), *Un temps d'abraçar i un temps d'estar-se'n* (Bíblia Interconfessional).

El nostre diccionari normatiu, el DIEC2, ja admet el mot *col·lectiu* usat com un substantiu: «Conjunt de persones que tenen alguna cosa en comú». Es tracta d'una realitat relativament recent, però, en els darrers temps, amb una notabilíssima freqüència d'ús. Aquest fet ha mig invalidat l'ús del mot *col·lectiu* amb el seu primitiu valor com a adjectiu, i ha donat naixença, com a substitut, al neologisme *grupal*, que, de moment, encara no ha accedit al diccionari. Potser un dia hi accedirà. Sigui com sigui, ens sembla clarament preferible *Formaven un grup amb un gran sentit col·lectiu* a *Formaven un col·lectiu amb un gran sentit grupal*.

Un cert temps enrere era molt habitual parlar del *cop privat*, en una època en què, malauradament, les

Hi ha mots que tenen més d'un antònim, i n'hi ha que semblen no tenir-ne cap.

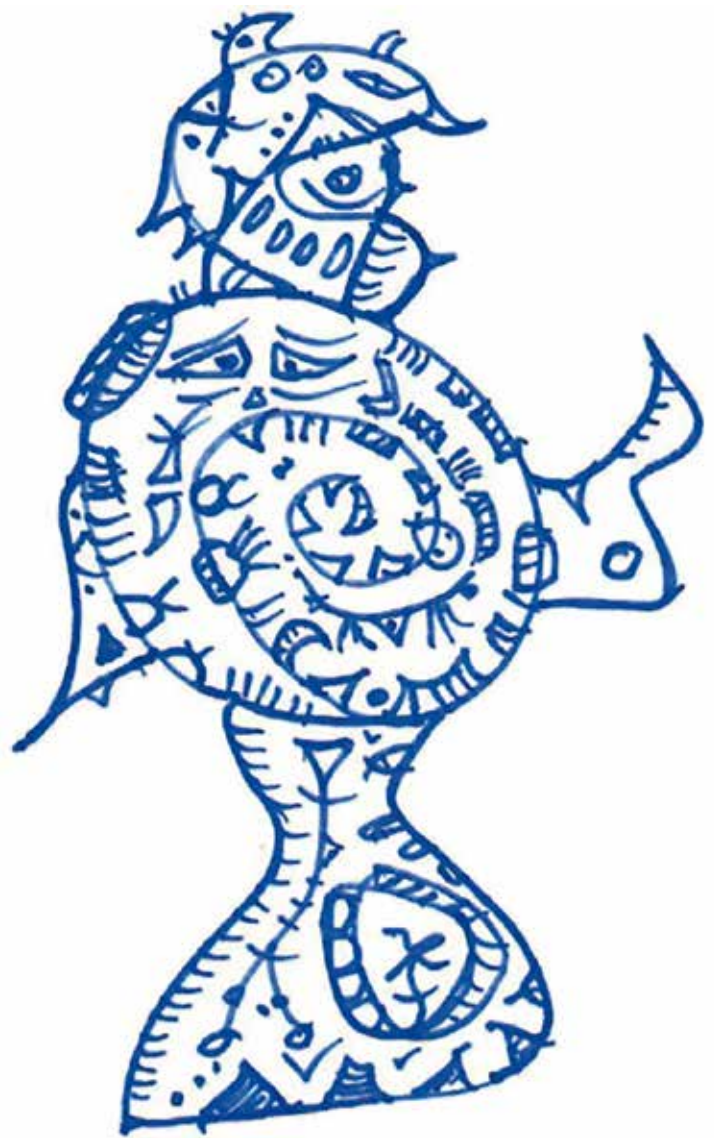
baralles de carrer eren molt freqüents. Dels lluitadors i boxadors professionals i, en general, de les persones excepcionalment robustes, es deia que tenien el cop privat, és a dir, que tenien prohibit de barallar-se, car un cop de puny dels seus podia tenir conseqüències molt greus. No veiem que aquesta locució, *tenir el cop privat*, figuri en cap repertori. En italià, del cop privat en diuen *il pugno proibito*, tal com hem llegit en la novel·la *La romana*, del famós escriptor Alberto Moravia.

Avui és força usual la locució *de totes totes*, que no ens sembla gens genuïna, i que no ens decidíem pas a admetre. Amb el seu valor tenim una locució tan castissa i tradicional com *tant sí com no*, de la qual molts, inexplicablement i lamentablement, sembla que hagin prescindit. Absent del DGLC, el DIEC2 la recull amb la definició «costi el que costi, de tota manera».

Amb el mateix valor tant podem dir *Prohibida l'entrada dels menors* com *Prohibida l'entrada als menors*. Analitzem les dues frases d'una manera diferent, però el significat és exactament el mateix. En el primer cas, *dels menors* és el complement determinatiu de *l'entrada*. I en el segon, *als menors* no depèn de *l'entrada* sinó de *prohibida*: és el seu complement indirecte o datiu. Les dues oracions es podrien segmentar de la manera següent: *Prohibida / l'entrada dels menors* i *Prohibida l'entrada / als menors*. Un cas en certa manera equiparable seria *Van treure / la roba de l'armari* (genitiu) i *Van treure la roba / de l'armari* (ablatiu), amb la diferència que en aquest cas totes dues solucions demanen la mateixa preposició.

El substantiu *préssec*, a més de designar el fruit del presseguer, designa també l'irritant i sovint inevitable forat que se'n fa al taló dels mitjons, sovint motiu d'injustificada irrisió. Es tracta d'un ús molt generalitzat, vivíssim, que no apareix, però, com caldria, en cap repertori lexicogràfic. En canvi, la locució *fer el préssec* «deixar-se enredar, caure en el ridícul», que el DGLC no recollia, apareix ja en el DIEC2 i en repertoris de frases fetes.

En el seu manual *Català/2* (p. 75) Josep Ruaix explica que *Aniré amb el tren fins a Mataró* no es pot reduir a «*Hi hi aniré*», sinó solament a *Hi aniré amb el tren*, o *Hi aniré a Mataró*. Creiem que s'hi podria afegir que també s'ha de considerar viable *Hi aniré*, amb un doble valor del pronom adverbial: «amb el tren fins a Mataró». Les següents frases de diàleg ens semblen inobjectables: *Jo vaig anar amb el tren fins a Mataró. –També hi vaig anar jo*. El pronom *en* s'usa també habitualment amb un doble valor: *Ahir vaig treure cent euros del banc i demà en trauré cent més*.

Està ben establert que una oració com *Li ho va dir i no en va fer cas* no es pot reduir a *Li va dir i no en va fer cas*, encara que en registres informals sembla tolerable *L'hi va dir i no en va fer cas*. Però *Se li va dir i no en va fer cas* és una construcció impecable, absolutament correcta, que, induït pel que hem dit anteriorment, hom voldria a vegades corregir amb l'addició del pronom *ho*, amb el resultat, doncs, de *Se li ho va dir i no en va fer cas*, totalment inadmissible. I és que cal tenir en compte que el pronom es impersonal (no reflexiu) no admet en cap cas la combinació amb el pronom neutre *ho*. Si diem, per exemple, *Això crema*, a continuació hi podem afegir *S'ha d'agafar amb un drap*, no **S'ho ha d'agafar amb un drap*. Comparem *Se li va dir* amb *Se'm va dir*, *Se't va dir*, *Se'ns va dir* i *Se us va dir*, en què es veu ben clara la impossibilitat d'afegir-hi el pronom neutre *ho*.

Transcrivim un paràgraf de la gramàtica de Pompeu Fabra de 1956 (p. 138): «Els verbs derivats de noms i d'adjectius pertanyen tots a la primera conjugació o a la tercera model IIIa (V. § 50). Molts d'ells, alhora que

prenen una de les dues terminacions *ar* o *ir*, s'adjunten un prefix.» Alguns tractadistes, com el recordat col·lega Jaume Vallcorba, sostenen que els termes quantitatius, com *alguns*, *tots*, *molts*, etc., ja tenen valor pronominal o anafòric i que, per tant, és innecessari i superflu, i fins i tot, potser, no acceptable, de reforçar-los amb un pronom fort. És, certament, una afirmació que val la pena de tenir en compte, però que també cal relativitzar. En el paràgraf de Fabra anteriorment transcrit, tenim en primer lloc, efectivament, *pertanyen tots*, i no *pertanyen tots ells*, però a continuació *molts d'ells*, amb el reforç del pronom fort. Hi pot haver, és cert, un punt d'arbitrarietat en aquesta doble solució, però també es pot admetre fàcilment que en el segon cas, *molts d'ells*, a causa de l'allunyament de l'antecedent, el quantificador sol·licitava un reforç pronominal, que en alguns casos pot arribar a ser imprescindible. Afegim-hi uns quants exemples de l'ús d'un quantificador amb el valor anafòric reforçat amb un pronom fort de tercera persona poats en els textos d'escriptors ben qualificats: *Però notí en quasi tots ells un moviment*

penós, continu (Carles Bosch de la Trinxeria, *Records d'un excursionista*, p. 99), *Tots aquests francesos [...] que resideixen a Tahití, molts d'ells per força...* (Josep M. de Sagarra, *La ruta blava*, p. 121), *... d'aquestes peces, per la dificultat de datació que totes elles –obres generalment anònimes– presenten ...* (Ramon Aramon i Serra, *Estudis de llengua i literatura*, p. 91), *Condescendeixo a qualificar alguns d'ells [libres], de bastant notables* (Salvador Espriu, *Les roques i el mar, el blau*, p. 153).

És ben sabut que la llengua rebutja la combinació dels pronoms febles *hi* i *ho*. Fabra fa observar, simplement, que hom recorre a vegades a la substitució de *ho* per *l'* (1956, p. 73). Josep Ruaix (*El català / 2*, p. 79) és més explícit: «El pronom *ho* és reemplaçat per *l'* davant l'adverbi *hi*: *Li he dit que posés això a l'armari i no l'hi ha posat (l'hi = això a l'armari).*» Potser no seria desencertat d'afegir-hi que sembla admissible una solució prou habitual com *... i no ho ha posat*, amb la circumstància de lloc sobreentesa, tal com s'esdevé en tants i tants casos: *Si els busques a l'armari els trobaràs*. Notem, encara, que algun verb, com és ara *desar*, ja inclou la idea de lloc.

El verb *entendre*, usat intransitivament, demana (avui es diu selecciona) un complement d'objecte regit per la preposició *en*, el qual es pot reduir, com és

normal, al pronom *hi*: *Diu que entén molt en economia però em sembla que no hi entén gens*. Avui és força usual, amb aquest verb, l'ús de la preposició *de* en lloc de la preposició *en*, substitució que no sembla pas acceptable. Però molt més greu encara, tot i que no tan habitual, és l'ús que hem observat del pronom *en* en comptes del pronom *hi*, és a dir, **No n'entén*, sens dubte com a resultat de l'aplicació mecànica de la norma que ens diu de representar amb aquest pronom els complements del verb introduïts per la preposició *de*.

La mateixa arbitrarietat que, en alguns casos, trobem en l'ús del gènere gramatical, el masculí i el femení, es dona també en el nombre, el singular i el plural. Avui, al costat de l'ordinador solem tenir la impres-

sora. Hauria pogut ser l'ordinadora i l'impressor. A la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans hi ha l'Oficina de Gramàtica i les Oficines Lexicogràfiques. També hauria pogut ser les Oficines de Gramàtica i l'Oficina Lexicogràfica. Aquest darrer cas ens mostra una altra possibilitat d'alter-

nança: un adjectiu o un substantiu precedit per la preposició *de* com a complement de nom: l'Oficina Gramatical o les Oficines de Lexicografia.

Comparem aquests dos breus fragments, que reproduïm d'uns articles de la *Gran enciclopèdia catalana*: «Les seves cinc marxes [...] són, però, l'obra que l'ha fet el compositor nacional anglès (s.v. *Edward Elgar*) i «La simplicitat i la llibertat formal de la seva poesia en fan el poeta que sabé treure ...» (s.v. *Paul Eluard*). En el primer trobem *l'ha fet* i en el segon *en fan*. Entenem que la solució bona és la segona, *en fan*, i, doncs, en el primer fragment hauria de ser *n'ha fet*. En tots dos casos, el complement representat pel pronom feble va introduït per la preposició *de*, és a dir, *d'ell*. Aquest valor del verb *fer* és el que correspon a la subentrada 1 3 del DIEC2: «Donar existència (a alguna cosa) transformant o transformant-se una altra cosa», definició il·lustrada amb els exemples següents: *Fer d'un enemic un amic, Fer de necessitat virtut, No sé què fer del meu diner*. Vet ací uns quants exemples més de la mateixa enciclopèdia, els tres primers resolts, indogudament, segons el nostre parer, amb el pronom determinat, i els altres amb el pronom *en*: «... les seves construccions sonores el fan [...] una figura clau...» (s.v. *Haydn*), «La seva extraordinària i potent personalitat, la seva capacitat d'invençió [...] el fan un pintor difícilment classificable» (s.v. *Goya*), «... col·leccions

La mateixa arbitrarietat que, en alguns casos, trobem en l'ús del gènere gramatical, el masculí i el femení, es dona també en el nombre, el singular i el plural.

que la fan un dels museus d'art més important [sic] del món occidental» (s.v. *Uffizi*), «... la seva eloqüència apassionada en fa el principal representant del catolicisme militant» (s.v. *Lacordaire*), «Les seves encertades observacions [...] en fan un dels grans creadors de la geografia moderna ...» (s.v. *Humboldt*), «... director de "Tele-Exprés", n'ha fet una publicació viva i decantada envers problemes del país» (s.v. *Ibáñez i Escofet*). En el cas següent, hom va optar per la solució preposició més pronom fort, sens dubte admissible, encara que hauria estat preferible el pronom *en*: «La gràcia i la finor dels seus personatges [...] han fet d'ell un pintor reconegut i valorat arreu» (s.v. *Grau i Sala*). Vegem encara un parell d'exemples literaris, un de cada: «... les imperfeccions i les vanitats el fan la seva víctima ...» (Josep M. de Sagarra, *L'ànima de les coses*, p. 247), «Les fonts gelades, els seus passeigs frondosos ... en fan una estada del tot delitosa» (Carles Bosch de la Trinxeria, *Records d'un excursionista*, p. 120). I de Pompeu Fabra, per reblar el clau: «Anàlogament, en cadascun dels mots *ventós*, *plujós*, *boirós*, hom reconeix dos elements constitutius: el primer element és el nom *vent*, *pluja*, *boira*, i el segon, comú a tots ells, és *ós*, que afegit al nom, en fa un adjectiu» (*Gramàtica catalana*, 1956, § 130). Però cal veure, a més, aquells casos, potser no sempre prou clars, en què el verb *fer* demana precisament el pronom determinat. Recorrem de nou als articles de la GEC: «Deixeble [...] de M. Milà i Fontanals, el qual el féu hereu de la seva biblioteca i dels seus papers (s.v. *Ménendez y Pelayo*). Correspon a la subentrada 12 1 del DIEC2, «Causar que algú (o alguna cosa) sigui o esdevingui això o allò», definició il·lustrada precisament amb l'exemple (entre altres) *Fer, algú, hereu el seu nebot*. I, finalment, «La tradició el fa fill del poble de Mas de Santaspuellas» (s.v. *Pere Nolasc*), que correspon a la subentrada 12 3 del DIEC2: «Creure, suposar que (algú o alguna cosa) és això o allò».

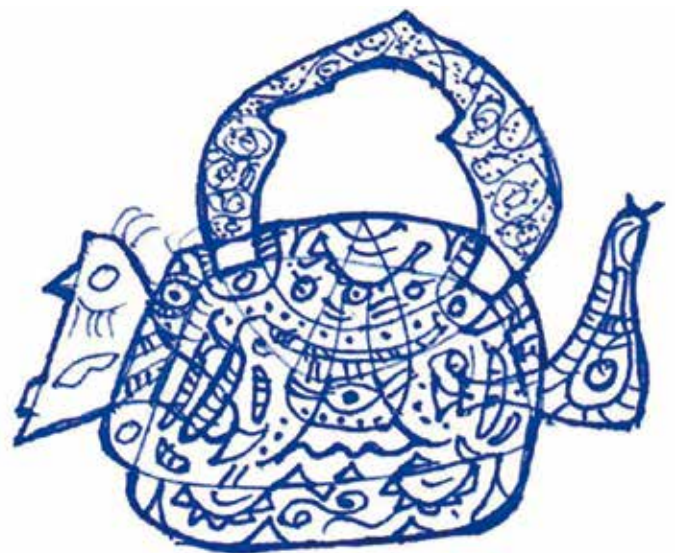
Una de les raons que originen la caiguda d'una preposició és la coincidència o contacte amb una altra preposició, però no sembla pas que es puguin donar normes gaire generals que regulin aquest fenomen. Vet ací un parell d'exemples extrets de textos altament qualificats: «A vegades una consonant és representada per un grup de dues lletres en un lloc d'una sola lletra (Pompeu Fabra, *Gramàtica catalana*, 1956, § 1), «No és gens aconsellable –llevat en el llenguatge col·loquial– la substitució ...» (Josep Ruai, *El català / 2*, p. 83). Observem que en el primer cas ha caigut la preposició que hauria d'introduir el sintagma *una sola lletra* i s'ha mantingut íntegrament la locució prepositiva *en lloc de*. En el segon cas, encara que és admissible l'ús de *llevat*, tot sol, amb el mateix valor que *llevat de*, sembla evident que s'ha

prescindit del segon element d'aquesta locució per a evitar el contacte amb la preposició *en* que introdueix el sintagma *el llenguatge col·loquial*.

Com a exemple de les aposicions explicatives, que cal distingir, amb l'ús d'una coma, de les aposicions determinatives, Pompeu Fabra indica la frase següent: *L'acompanyaven mossèn Prats, rector de Castellterçol, i mossèn Blasi, vicari de Moià* (*Gramàtica catalana*, 1956, § 85). És una frase model·lica. És totalment inconcebible que Fabra hagués escrit, com avui fan molts, *L'acompanyaven els mossens Prats, rector de Castellterçol, i Blasi, vicari de Moià*.

Diem *M'agrada tot i m'ho menjo tot*, en què hem reforçat, en la segona oració, el quantitatiu *tot* amb el pronom feble *ho*, reforç de què hem prescindit en la primera. Per què? Perquè *tot* només demana aquest reforç quan fa la funció de complement directe o d'un verb atributiu, i en la primera oració fa de subjecte. Anàlogament, *Ho recordo tot*, en què *tot* fa de complement directe, i *Em recordo de tot*, en què fa de complement preposicional. Comparem també *No ho noto gens* i *No es nota gens*, sense el neutre *ho*, perquè el pronom *es*, quan té valor impersonal, el rebutja categòricament. Això fa que *No es nota gens* i *No es nota res* tinguin aparentment la mateixa estructura, però *No es nota gens* és la reducció de *Això no es nota gens*.

Vet ací cinc locucions adverbials que es pot dir que tenen el mateix valor: *a tot estirar*, *com a màxim*, *com a molt*, *pel cap alt* i *tirant llarg*, que trobem, totes cinc, en el DIEC2. Es pot considerar que la forma bàsica és *pel cap alt*, que ja ve del Diccionari Fabra, que és l'única que recull, amb una doble definició, «no pas més que» i «a tot estirar», i hi remetem *com*

a màxim, a tot estirar i tirant llarg. En canvi, com a molt remet a com a màxim i a a tot estirar, en lloc de remetre directament a pel cap alt, com sembla que caldria. D'altra banda, potser seria pertinent d'eliminar la segona definició de pel cap alt, és a dir, «a tot estirar», amb què s'evitaria aquest cas de circularitat.

Com una subentrada de *convenir* trobem en el DIEC2, provinent del Diccionari Fabra, la locució adverbial *si molt convé*, amb la definició «Expressió emprada en anunciar la possibilitat d'un fet que contrariaria allò que s'espera, es prepara, etc.». Amb el valor d'aquesta locució avui n'hi ha molts que diuen *igual*, cosa que no sembla pas pertinent. Vet ací un exemple magnífic de la nostra expressió genuïna: *Però tu saps que, si molt convé, se la campa divina-ment en una altra dimensió* (Pere Calders, *Invasió subtil i altres contes*, p. 126).

Dos substantius com *mà* i *mar*, amb una significació tan diferent, han acabat originant expressions quantitatives d'un valor anàleg, probablement amb influència o contaminació mútua. Però *mà* només ha originat *una mà*, i *mar*, en canvi, ha originat *una mar* i *la mar*. Els exemples següents són del DIEC2: *una mà de recomanacions, una mà de bufetades; una mar de llàgrimes, de dubtes, de penes, de paraules, de dificultats. De llibres, en té la mar*. Hi podríem afegir, encara, *la mar d'interessant, la mar d'animal* (com en el vell acudit, sobre la semblança entre el lluç, que és un animal de mar, i una determinada persona, que és la mar d'animal). També escau de recordar l'enginyosa definició del mot *oceà* d'alguns mots encreuats: *la mar de mar*.

Podríem dir que el verb *enganyar* enganya. Volem dir que pot fer l'efecte que té sempre sentit pejoratiu i no és pas així: en algun cas té un sentit positiu. Segons el DIEC2, *enganyar* significa, en primer lloc, «fer caure en error amb una falsa

aparença». Això ens permetria perfectament de dir *Té un aspecte no gens recomanable però enganya: en realitat, és una persona excel·lent*.

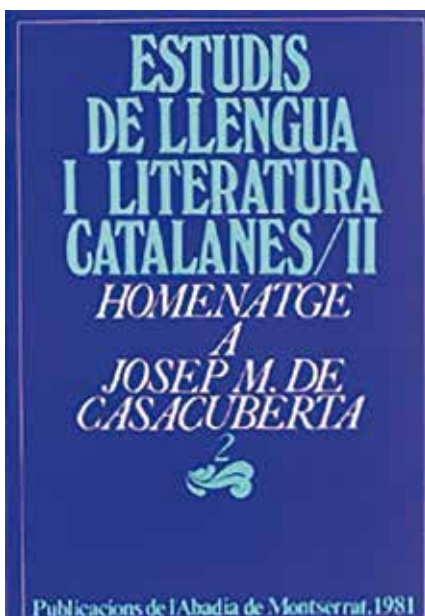
Els Evangelis, sembla, posen en peu d'igualtat els fariseus i els saduceus, que ens presenten amb les mateixes característiques negatives, d'individus subjectes (podríem dir, de subjectes subjectes) a l'esperit de capelleta, hipòcrites i sectaris, temorosos de les innovacions que podrien perjudicar els seus interessos, el seu *modus vivendi*. Però, no se sap per què, qui se l'han carregada són els fariseus: avui, el seu nom genèric s'utilitza amb un sentit clarament pejoratiu, que els diccionaris de la llengua no han deixat de recollir, amb derivats i tot, com *farisaic* i *fariseisme*. No ens diu ningú que els saduceus fossin millors que els fariseus, però la posteritat els ha deixat tranquils.

Podríem dir que el verb enganyar enganya. Volem dir que pot fer l'efecte que té sempre sentit pejoratiu i no és pas així: en algun cas té un sentit positiu.

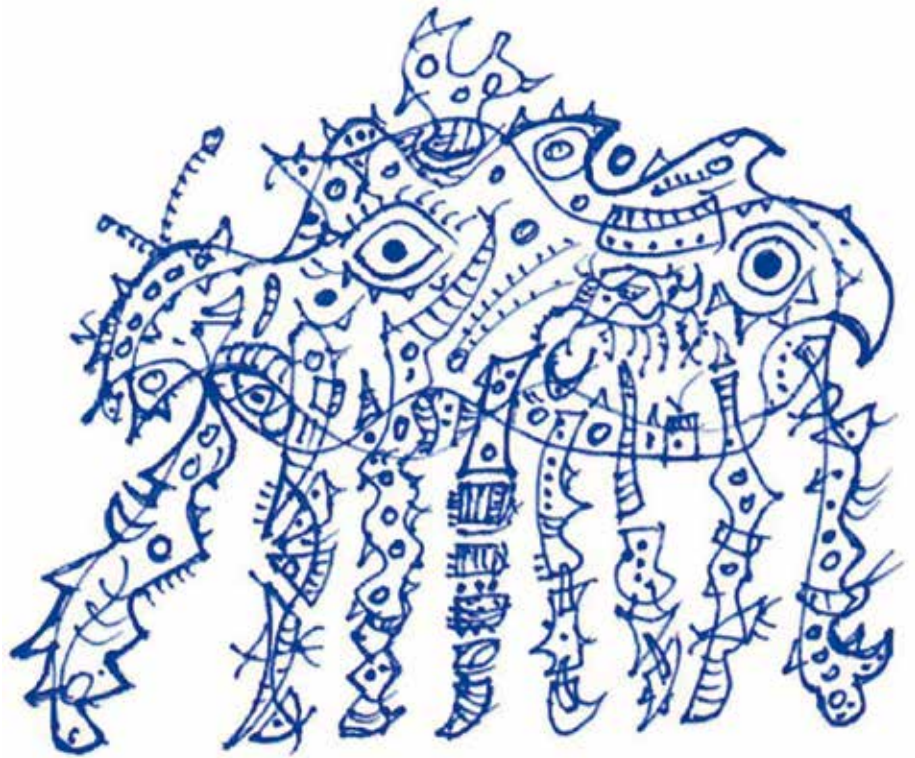
Després de l'època en què el verb *fer* es veia gairebé sistemàticament substituït per *realitzar*, n'ha vingut una altra en què els verbs predilectes són *fabricar* i *construir*. Podríem dir que tot el que no es fabrica es construeix, i tot el que no es construeix es fabrica: projectes, plans, estudis, pressupostos... Anàlogament, en lloc del verb *dir* hi ha qui recorre habitualment al verb *comentar*.

Coromines diu que *noi* apareix tard en la llengua, que és d'origen incert, i que probablement es va formar de *ninot* (derivat de *nin*, com *petitot*, *margaridoia*, etc.). És interessant de veure la seva aparició en els motius de líders i cabdills populars. Entre els bandolers del Barroc tenim el Minyó de Montellà, el Minyó del Capcir i el Fadrí de Sau. Durant el segle XIX ja apareix *noi* al costat de *xic*: els germans Martí, de Martorell, eren el Noi de les Barraquetes i el Xic de les Barraquetes, el més famós de tots dos. Més endavant, tenim el Noi del Sucre, el carismàtic i malaguanyat líder sindicalista. I caldria afegir-hi el no menys famós Noi de Tona, que no era, però, cap líder o cap de partida sinó un arrencaqueixals, popularíssim a tot Catalunya per les seves divertides intervencions en les festes majors.

A vegades, la paròdia, amb la seva exageració, té uns efectes contraris als que pretenia el seu autor: origina o alimenta un entusiasme per allò que l'autor volia ridiculitzar. L'intent de ridiculitzar passa desapercebut, és interpretat com una exaltació, un enal·liment. Per exemple, la poesia «Els muntanyencs

de muntanya», del bon Santiago Rusiñol. Hi havia —és un fet— excursionistes —que es complaïen, ells mateixos, a designar-se amb el nom de muntanyencs— que havien incorporat aquest poema al seu «llibre de muntanya» particular, al seu recull personal de textos d'exalçament del seu ideal. I es pot esdevenir, fins i tot, que sigui el mateix autor qui, sense proposar-s'ho ni adonar-se'n, acabi canviant, en un cert grau, la intenció del seu text, captat en la xarxa de la paròdia esdevinguda idealització. No seria pas gens estrany que el mateix Rusiñol s'ho arribés a creure, allò que diu com a cloenda del seu poema: «Si algun dia nostra terra / se sent perdre el que és ben seu, / pugeu aquí a la muntanya, / que aquí dalt ho trobareu.»

La relació entre els substantius *saga* i *nissaga* no deixa de ser força curiosa. En principi, malgrat la relativa semblança, no tenen res a veure: *saga* és un mot de procedència escandinava, d'introducció recent, que designa les antigues narracions èpiques i llegendàries d'alguns països nòrdics, especialment Islàndia, i *nissaga* és un mot específicament català, segons ens explica Coromines no gaire antic i d'origen desconegut, que, en la llengua actual, vol dir «llinatge». Però com que les sagues sovint es refereixen no a persones individuals sinó a famílies o llinatges, s'ha acabat creant una certa sinonímia entre els dos termes. El DIEC2 il·lustra el significat d'aquests dos mots amb els exemples *la saga dels Forsyte* i *la nissaga dels Bach*. Res no ens privaria de dir *la nissaga dels Forsyte* i *la saga dels Bach*.

Fabra, entre altres coses, era un model d'economia i austeritat en l'ús de la terminologia lingüística, que reduïa al mínim imprescindible. De no tots els lingüistes es pot dir el mateix, i no són pocs els qui han lamentat aquesta profusió terminològica, sovint inseqüent, confusionària i contradictòria. Un exemple espectacular de selva terminològica el tenim en el treball «El tema i la seva instrumentació en la *Història de Valter e Griselda* de Bernat Metge», de Michael Matzeltin, dins *Estudis de llengua i literatura catalanes / II. Homenatge a Josep M. de Casacuberta*. Comença parlant de proposició i de tonia semàntica.

Després ens parla de textura bàsica. A continuació hi surten els noemes (conceptes o associacions de conceptes). Tot seguit hi llegim que, perquè siguin intel·ligibles, els comunicats han de tenir conceptualitzacions, que poden ser de diversa mena: eiconemes, qualitemes, topemes, cronemes, probabilitemes, locutoremes, audioremes, metremes i sintemes. Hi ha també els functemes, que són unes variants dels noemes. Després, encara, hi ha un gran nombre de lletres majúscules usades amb valor simbòlic, alguns conjunts com *e/t*, el signe del tant per cent (%), parèntesis, xifres, lletres invertides, fletxes i, naturalment, el signe més entranyable i recurrent de l'escriptura moderna, la barra inclinada, en el paradigmàtic conjunt *i/o* i sempre que convé: *el procés/la propietat*, *P1/P2*, *avui/ahir*, *tocat del bolet/boig com un llum*, etc. Notem, encara, l'escissió hiponímica, els textoides (que no s'han de confondre ni amb els textos ni amb les olles) i la disamplificació de la textura (que diu que es realitza per eliminació de les PA). L'autor, tanmateix, té una lloable preocupació per la claredat, com ho demostra el paràgraf següent: «Per a major claredat explico els locutoremes (=A,B) els probabilitemes, els conjunts IS,Q,L,TI (=I,J) i certs sintemes, i presento els functemes en un ordre lineal superficial.»

Si el bon senyor Casacuberta va arribar a llegir mai aquest treball que li havia estat dedicat, es devia quedar veient visions. ■